

38 KNELPUNTEN LTO NEDERLAND

Resultaten beantwoording dialoog

Den Haag, 12 juni 2012

Opgesteld door het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie in samenspraak met de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO-Nederland) onder onafhankelijk voorzitterschap van de heer A.W. (Bram) Bierens

INHOUD

VOORWOORD	1
1. REFLECTIE LTO NEDERLAND	3
2. RESULTATEN	5
- overzichtslijst afzonderlijke knelpunten	6
3. ADMINISTRATIEVE LASTEN, TOEZICHTLASTEN, NALEVINGS- KOSTEN EN ANDERE BEDRIJFSEFFECTEN	7
4. WERKWIJZE EN TOETSINGSKADER	9
5. OPLOSSING KNELPUNTEN	11
- 5.1 natuur	11
- 5.2 milieu	14
- 5.3 mest	17
- 5.4 dierwelzijn en diergezondheid	20
- 5.5 overige knelpunten	21
6. BETROKKENEN	25

VOORWOORD

LTO Nederland heeft in december 2010 knellende regelgeving voor het agrarisch bedrijfsleven in kaart gebracht. Deze regelgeving zorgt voor knelpunten voor het bedrijfsleven, die verder gaan dan alleen administratieve lasten of nalevingskosten. LTO Nederland heeft 38 van deze knelpunten aan de minister van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) gestuurd. Het ministerie van EL&I heeft mij gevraagd om onafhankelijk voorzitter te zijn bij de dialoog ten behoeve van het oplossen van deze knelpunten.

Deze knelpunten, waarvan er ook een aantal op het beleidsdomein van andere ministeries, met name Infrastructuur en Milieu (I&M) lagen, zijn besproken met medewerkers van de beide ministeries en medewerkers verbonden aan LTO Nederland. Als voorzitter van de overleggen mocht ik proberen om, gehoord de motivatie van de betrokken partijen, tot gezamenlijke uitspraken over de knelpunten te komen. En hier een advies over uit te brengen.

Een aantal knelpunten is direct opgelost. Voor diverse knelpunten zijn versnellingen in het proces aangebracht en is hoor en wederhoor gepleegd. We hebben prioriteiten aangebracht maar zijn ook voor sommige knelpunten tot de conclusie gekomen dat sommige korte termijn wensen van de sector haaks staan op gewenste ontwikkelingen voor de langere termijn. Een voorbeeld hiervan is de door LTO voorgestelde uitruil van een meer diervriendelijke pluimveehouderij tegen het afzwakken van fijnstofambities. Een dergelijke wens verdraagt zich niet met de aanpak van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) waarmee Nederland gaat voldoen aan de Europese normen voor luchtkwaliteit. Sommige knelpunten konden niet opgelost worden wegens afspraken met de Europese Commissie. Dit speelt bijvoorbeeld sterk in het mestdossier. Het openbreken van die afspraken zou de derogatie in gevaar kunnen brengen en aldus een nog groter probleem veroorzaken. Daarnaast waren we afhankelijk van de voortgaande visievorming op enkele grote dossiers, zoals het mestdossier en het wetsvoorstel natuurbescherming, twee dossiers waarop in 2011 belangrijke stappen zijn gezet.

De gesprekken vonden plaats in een goede sfeer. De wensen van de sector werden afgezet tegen de taak van de overheid als borger van maatschappelijke belangen. Binnen deze context werd gezamenlijk naar de best mogelijke oplossing voor de sector gezocht. Zonder geweld te doen aan belangen van anderen en rekening houdend met bredere maatschappelijke wensen.

Het resultaat ziet u in dit rapport. Voor een groot deel van de knelpunten is een oplossing gevonden of in zicht, ook al kan de val van het kabinet op onderdelen tot uitstel of wellicht zelfs afstel leiden. Ik dank Ton Hokken (ZLTO), Klaas Johan Osinga (LTO-noord), Gerard Goudsmits (EL&I), Cathrin Paqué (I&M) en Peter Bont (Bont Consult) voor de samenwerking en ondersteuning. Daarnaast dank aan de beleidsafdelingen van EL&I, I&M, OCW en Financiën voor hun bijdrage aan de dialoog. We hebben een stap gezet met de vermindering van regeldruk voor het agrarisch bedrijfsleven.

Bram Bierens

Zierikzee, juni 2012

1 REFLECTIE LTO NEDERLAND

In het regeerakkoord van het Kabinet is opgenomen dat de druk van administratieve lasten en regels voor bedrijven en burgers omlaag gaat. Hoewel vereenvoudiging van regelgeving al jaren onderdeel van het kabinetsbeleid is merken boeren en tuinders daar in de praktijk onvoldoende van. LTO Nederland heeft daarom het initiatief genomen tot een inventarisatie van overbodige en knellende regelgeving. Op basis hiervan is in december 2010 gekomen tot een eerste lijst met 38 voorstellen. Het ministerie van EL&I heeft deze lijst serieus ter harte genomen en heeft in overleg met LTO Nederland gekozen voor een concrete en praktische aanpak. Deze aanpak heeft geleid tot een bevredigend resultaat. Over alle 38 voorstellen heeft intensief overleg plaats gevonden tussen specialisten van de overheid en LTO Nederland, en dit heeft geleid tot een concrete aanpak per voorstel. Ieder voorstel is bekeken en beoordeeld op wat mogelijk en/of wenselijk is. In een aantal gevallen heeft dit directe en concrete verbeteringen opgeleverd. Andere voorstellen hebben in 2011 al iets opgeleverd of zullen in de loop van 2012 tot concrete resultaten moeten leiden. LTO Nederland heeft daar vertrouwen in en wil daarom deze gecoördineerde aanpak voortzetten. LTO zal daarom nieuwe voorstellen doen voor aanpak van regeldruk. LTO Nederland beschouwt de lijst als een 'levende' lijst; dat wil zeggen dat in de loop van de tijd nieuwe voorstellen zullen worden gedaan, die op dezelfde aanpak mogen rekenen.

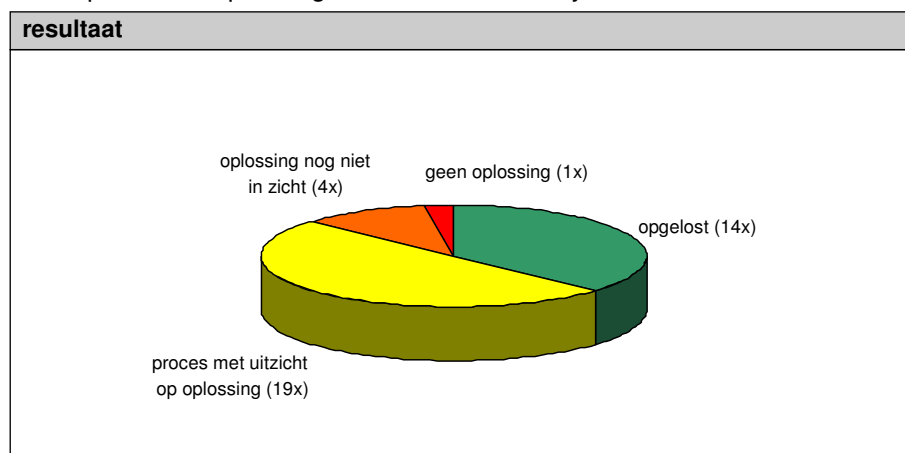
Conclusie: LTO Nederland beoordeelt de aanpak en resultaten positief. Het betekent voor de agrarische ondernemers dat er in de komende periode sprake zal zijn van minder knellende en overbodige wetgeving. Het ondernemen en daarmee de Nederlandse economie zijn daarbij gebaat. Een mooi resultaat.

2 RESULTATEN

Van de 38 knelpunten zijn er 14 opgelost. 19 Knelpunten bevinden zich in een proces met redelijk uitzicht op een oplossing. Van 4 knelpunten is de verwachting dat ze niet kunnen worden opgelost op een wijze zoals LTO die wenst. Slechts voor 1 knelpunt is een oplossing niet mogelijk.

Bij deze resultaten hoort de kanttekening dat met de val van het kabinet Rutte-Verhagen mogelijk een aantal oplossingen minder snel of geheel niet zullen worden gerealiseerd.

De knelpunten en oplossingen worden afzonderlijk in hoofdstuk 5 beschreven.

De verdeling van de knelpunten over de verschillende beleidsvelden is als volgt:

knelpunten per beleidsdomein														
natuur	6													
milieu	10													
mest	10													
dierwelzijn/-gezondheid	3													
overig	9													
totaal	38													

De verdeling van de knelpunten over de verschillende departementen geeft het volgende beeld.

knelpunten per ministerie	
EL&I	21
I&M	12
EL&I en I&M	3
OCW	1
FIN	1
totaal	38

Omschrijving knelpunt						
1	Natura 2000 (ontwikkelruimte)		■		p.10	
2	EHS (planologische schaduwwerking)	■			p.10	
3	Oude natuurmonumenten	■			p.10	
4	Gewasschade (potentieel schadelijke populaties)		■		p.10	
5	Flora en fauna en reguliere agrarische werkzaamheden		■		p.11	
6	Boswet (herplantplicht bij wijziging natuurdoeltype)	■			p.12	
7	Archeologie (gebieden hoge verwachtingswaarde)		■		p.19	
8	Milieueffectrapportage en Natura 2000 (koppeling)		■		p.13	
9	Milieueffectrapportage (milieuvergunning en merbeoordeling)		■		p.13	
10	Grondexploitatieplan (deels opheffen verplichting)	■			p.20	
11	Asbest verwijderen (verplicht inspectierapport)		■		p.13	
12	Olietanks (certificering, sanering en harmonisering regels)	■			p.14	
13	Opslag gewasbeschermingsmiddelen (voorraad)	■			p.14	
14	Mestopslag (grensbepaling Activiteitenbesluit uitbreiden)		■		p.15	
15	Voeropslag (uitstel verplichting percolaat opvangen)	■			p.15	
16	Kleine kassen en lozingen (Activiteitenbesluit)	■			p.15	
17	Emissienormen en dierenwelzijn		■		p.15	
18	Fijnstofregelgeving pluimveehouderij (invoering emissie-eisen)		■		p.15	
19	Huisvestingseisen rundvee		■		p.19	
20	Emissiearme aanwendvoorschriften mestproducten		■		p.16	
21	Mestverwerking (kalvergier)		■		p.16	
22a	Regionale mestafzet (afzet binnen 25 km voor vaste mest)		■		p.16	
22b	Regionale mestafzet (afzet binnen 15 km voor drijfmest)			■	p.16	
22c	Regionale mestafzet (boer – boer transport)	■			p.17	
23	Verlichting vanggewasplicht na maïs			■	p.17	
24	Scheuren grasland		■		p.17	
25	Stuifbestrijding			■	p.17	
26	Aaltjesbestrijding		■		p.18	
27	Winterkoolzaad als groenbemester	■			p.18	
28	Mededinging en duurzaamheid			■	p.21	
29	Witte lijst covergisting (toelatingsprocedure restproducten)	■			p.22	
30	Waterschapslasten agrarische grond		■		p.22	
31	Koppelen gegevens Dienst Regeling en SKAL	■			p.22	
32	Toelating gewasbeschermingsmiddelen (preregistratietoets)	■			p.22	
33	Koudmerken rundvee (toestaan)		■		p.19	
34	Wasplaats schapen		■		p.19	
35	Huifkartochten (grote verschillen tussen gemeenten)	■			p.22	
36	Administratieve verplichtingen buitenlandse stagiaires			■	p.22	
	totaal 38		14	19	4	1

3 ADMINISTRATIEVE LASTEN, TOEZICHTLASTEN NALEVINGSKOSTEN EN ANDERE BEDRIJFSEFFECTEN,

Hoewel een kwantificering van de oplossingen op dit moment nog niet mogelijk is, omdat een aantal oplossingen nog wordt uitgewerkt of oplossingen niet zonder grootschalig praktijkonderzoek zijn te kwantificeren, is duidelijk dat met de gekozen oplossingen de regeldruk af zal nemen. Naar schatting gaat het in totaal om enkele tientallen miljoenen euro's. Daarbij zit de winst vooral bij positieve bedrijfseffecten, die buiten de strikte definities van administratieve lasten en nalevingskosten liggen. We hebben het dan bijvoorbeeld over zaken als kortere procedures en het verminderen van omzetsderving. Bovendien wordt naast deze kwantitatieve voordelen, ook winst geboekt bij kwalitatieve aspecten zoals het verminderen van irritaties, het verduidelijken van regelgeving, en het wegnemen van misverstanden.

Een goed voorbeeld van het overwegende belang van de positieve bedrijfseffecten buiten de strikte definities van administratieve lasten of nalevingskosten is de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Hiermee wordt het behalen van natuurdoelen wordt gecombineerd met het creëren van ontwikkelruimte voor bedrijven (knelpunt 1). Hoewel het programma nog in ontwikkeling is en een inschatting van de bedrijfseffecten nog volgt, lijkt de veronderstelling gerechtvaardigd, dat een gering effect op de administratieve lasten (vermindering door vereenvoudiging van vergunningsaanvraag) en een effect op de nalevingslasten (toename als gevolg van stikstof emissie beperkende maatregelen), opweegt tegen het positieve bedrijfseffect als gevolg van het ontstaan van perspectief voor verdere economische ontwikkeling in vele stikstof gevoelige gebieden. Een ondernemer wil immers kunnen ondernemen en dan praat je al gauw over miljoenen.

Een ander voorbeeld van het grotere belang van een positief bedrijfseffect boven de strikte reductie van administratieve lasten of nalevingskosten is het vervallen van de preregistratietoets water, bij de toelating van gewasbeschermingsmiddelen (knelpunt 32). Hoewel deze maatregel leidt tot een daling van de administratieve lasten met € 175.000,- is voor een ondernemer het positieve bedrijfseffect belangrijker dat als gevolg van de veel kortere 'time to market' een nieuw gewasbeschermingsmiddel één seizoen eerder beschikbaar kan zijn. Dat scheelt omzet en vermindert irritaties. Een voorbeeld van een aanzienlijk positief bedrijfseffect gecombineerd met een daling van de administratieve lasten is het vereenvoudigen van de toelating van restproducten op de positieve lijst voor co-vergisting (knelpunt 29). Per aanmelding van een stof gaat dit naar verwachting meer dan € 1.000 schelen, terwijl de mogelijkheid om meer materialen te kunnen gebruiken onmiskenbaar bijdraagt aan het verhogen van de rentabiliteit van een co-vergistingsinstallatie.

De aanpassing van het Activiteitenbesluit heeft een belangrijk effect op de inhoudelijke nalevingskosten. Harmonisering van de regels met betrekking tot olietanks, mogelijkheden die worden onderzocht voor de verplichte inventarisatierapportage voor asbestverwijdering van daken van schuren, en het instellen van een zorgplicht in plaats van de middelvoorschriften ten aanzien van lozingen door kassen kleiner dan 2.500 m², zijn voorbeelden die stuk voor stuk leiden tot minder kosten voor de ondernemer om te voldoen aan de normen uit de wet.

Ook de knelpunten die worden opgelost met het wetsvoorstel natuurbescherming dragen bij tot een toegankelijker stelsel van wetgeving, minder regeldruk en waar mogelijk het wegnemen van beperkingen om economische activiteiten te ontplooiën.

Tenslotte nog een voorbeeld in de sfeer van de toezichtlasten. Met het mogelijk maken van gebruik door SKAL van gegevens van de Dienst Regelingen voor controles bij biologische agrariërs (knelpunt 31), worden de toezichtlasten niet zozeer verminderd, maar kan de tijd die een inspecteur op een bedrijf doorbrengt efficiënter worden ingezet, omdat de papierwinkel die samenhangt met een inspectie afneemt. Dat scheelt irritaties.

4 WERKWIJZE EN TOETSINGSKADER

LTO Nederland heeft de uitnodiging van minister Verhagen aangenomen om de vermindering van regeldruk in samenspraak met het bedrijfsleven in te vullen op basis van concrete knelpunten in bestaande regelgeving. Aldus wordt een bijdrage geleverd aan de ambitie van het Kabinet Rutte/Verhagen om de administratieve lasten en regeldruk voor bedrijven in 2012 ten opzichte van 2010 met tien procent te verminderen. Na 2012 vindt een jaarlijkse reductie van vijf procent van de administratieve lasten plaats. Ook draagt het bij aan de ambitie om de inhoudelijke nalevingskosten afkomstig van nationale regelgeving te reduceren.

4.1 Werkwijze

Bij het oppakken van de knelpunten heeft het ministerie van EL&I de volgende werkwijze gevolgd:

1. Het samen met LTO Nederland verduidelijken van het knelpunt en de mogelijke oplossingsrichtingen.
2. Het binnen het ministerie van EL&I of andere ministeries (bijvoorbeeld het ministerie van I&M) nagaan of er oplossingsmogelijkheden zijn en zo ja welke.
3. Het SMART¹ aangeven welke activiteiten nog moeten worden ondernomen om de mogelijke oplossingen te bereiken.

Hiervoor zijn bijeenkomsten met LTO Nederland en onderdelen van ministeries georganiseerd.

Bij het zoeken naar oplossingen zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- a. De oplossingen moeten controleerbaar zijn, bijvoorbeeld met betrekking tot mest.
- b. De in de landbouwsector werkzame bedrijven moeten, waar geen specifieke agrarische zaken spelen, worden behandeld worden als "gewone" MKB bedrijven. Denk hierbij aan de controle van olietanks en het omgaan met buitenlandse stagiaires.
- c. De oplossingen moeten maatschappelijk verantwoord zijn. Geen duurzaamheid inleveren voor dierenwelzijn of andersom.
- d. De oplossingen moeten concreet en werkbaar zijn. Afgesproken is om geen genoegen te nemen met algemene formuleringen.

De rol van de voorzitter behelst het volgende:

- Scherp houden deelnemers.
- Waar mogelijk ruimte creëren voor oplossingen
- SMART maken oplossingen en afspraken. "We gaan dit in de toekomst meenemen" is geen oplossing. Belangrijk is aan te geven wat wanneer wordt gedaan.
- Zorgen dat er tempo wordt gemaakt en gehouden.
- Zorgen dat er knopen worden doorgehakt.

De heer Bierens heeft zowel de bijeenkomsten met LTO Nederland als een aantal bijeenkomsten met medewerkers van ministeries voorgezeten.

¹ SMART staat voor Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Resultaatgericht en Tijdgebonden.

4.2 Toetsingskader

Bij het zoeken naar oplossingen is gebruik gemaakt van een toetsingskader. Hierbij is de volgende voorkeursvolgorde toegepast:

Oplossing bereikt	• Knelpunt is opgelost.
	• Knelpunt wordt opgelost. Wijziging regelgeving is in voorbereiding.
	• Knelpunt wordt opgelost . Over de oplossing is overeenstemming. Implementatie is gaande.
Proces (naar oplossing) of deeloplossing	• Knelpunten worden meegenomen in vervolgoverleg. Zicht op een oplossing is reëel.
	• Onderzoek/evaluatie. Knelpunt wordt meegenomen in een onderzoek of evaluatie.
	• Knelpunt deels opgelost. Het voorstel is overgenomen voor zover EU-regelgeving dit toelaat.
Oplossing (nog) niet in zicht	• Vervolg gesprek/onderzoek is mogelijk, maar de kans op hert wegnemen van het knelpunt is gering.
	• Geen oplossing gewenst (politiek of bestuurlijk)
	• Geen oplossing mogelijk (EU verplichting)

De voorkeur gaat natuurlijk uit naar het oplossen van de knelpunten. Idealiter zou dit mogelijk zijn zonder dat regelgeving noodzakelijk is. Dit is niet altijd het geval. Bedrijfsactiviteiten moeten in een aantal gevallen worden geborgd door wet- en regelgeving omdat de risico's of mogelijke ongewenste effecten te groot zijn. In een aantal gevallen blijft een wettelijke verplichting bestaan, maar wordt meer aangesloten op bedrijfseigen systemen of wordt regelgeving zodanig afgestemd tussen de betrokken instanties dat volstaan kan worden met een maal leveren van gegevens.

Niet altijd is een oplossing direct in zicht. Dat is het geval als er reeds een wijziging van regelgeving in voorbereiding is of als er onderzoek/evaluatie van bestaande regelgeving plaats vindt. In die gevallen moeten de knelpunten wel in het proces worden meegenomen. De zekerheid bestaat echter niet dat deze op termijn worden opgelost. Daarom is het belangrijk om de resultaten te monitoren en, indien nodig, het knelpunt weer te agenderen.

Ten slotte is er een aantal knelpunten waarvoor er geen oplossingen in zicht zijn. Dit is bijvoorbeeld het geval indien er onoverkomelijke bestuurlijke of politieke weerstand bestaat.

5 OPLOSSING KNELPUNTEN

5.1 Knelpunten natuur

K: = knelpunt

O: = oplossing

1. Natura 2000	K: Creëer ontwikkelruimte rondom Natura 2000 gebieden	
	O: Met de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) wordt ontwikkelruimte voor ondernemers gecreëerd. Het motto is "ecologie en economie door één deur". Streven is de PAS in 2012 in te voeren.	
2. EHS	K: Verwijder de planologische schaduwwerking voor gebieden die niet voor 2018 worden gerealiseerd.	
	O: In het onderhandelingsakkoord decentralisatie natuur is met de provincies afgesproken dat ze uiterlijk in 2012 de begrenzing van de herijkte EHS in een provinciale verordening vastleggen, teneinde planologische schaduwwerking zo snel mogelijk te beëindigen.	
3. Oude natuurmonumenten	K: Natuurgebieden die niet onder Natura 2000 vallen schrappen uit de Natuurbeschermingswet, omdat deze al via het EHS-regime worden beschermd.	
	O: Dit is overgenomen in het wetsvoorstel natuurbescherming.	
4. Gewasschade	K: Maak actief en preventief beheer mogelijk van populaties van potentieel schadeveroorzakende soorten	
	O: Het uitgangspunt is dat alle soorten die in Nederland bescherming nodig hebben, expliciet worden beschermd. Planmatige en streekgebonden aanpak De grondgebruiker kan worden vrijgesteld met het oog op de bestrijding van schadelijke dieren op zijn grond en in of aan zijn opstallen. Het wetsvoorstel Natuurbescherming geeft de kaders aan waarbinnen provinciale staten vrijstellingen kunnen verlenen t.b.v. beheer en schadebestrijding. Deze vrijstelling kan uitsluitend worden verleend voor de bestrijding van dieren voor aangewezen vogelsoorten en zoogdiersoorten. Voor het gebruik van het geweer in dit kader zal een	

	<p>afschotplan, onderdeel van het faunabeheerplan, vereist zijn. In het afschotplan kunnen de beperkingen ten aanzien van de verwachte schade in tijd en naar plaats worden uitgewerkt. Het plan zal echter ook ruimte moeten laten voor het bestrijden van acuut optredende schades.</p> <p>Jacht Een planmatige aanpak moet de spil worden van de verantwoorde en verstandige uitoefening van de jacht door de jachthouder, ten dienste van de belangen van de grondgebruiker en het faunabeheer. De uitoefening van de jacht moet zijn basis vinden in lokale plannen en jachthouders moeten zich niet kunnen onttrekken aan de samenwerkingsverbanden in de streek.</p> <p>Ganzen Ganzen horen bij het Nederlandse landschap. De verschillende in Nederland verblijvende ganzen zijn de laatste jaren echter fors in aantal toegenomen. De omvang van de ganzenpopulaties is zo groot geworden dat dit een negatief effect heeft op landbouwgewassen en natuurdoelen. De financiële tegemoetkomingen zijn ten gevolge van ganzenvraat hierdoor sterk gestegen. Daarbij brengen de ganzen in toenemende mate de luchtvaartveiligheid in gevaar. Tegen die achtergrond zet EL&I zich in om provincies optimaal te instrumenteren om het ganzenbeheer, recht doende aan de internationale verplichtingen en oog hebbende voor de duurzame instandhouding van de soort, dusdanig in te vullen dat weer een goed evenwicht bereikt wordt tussen de omvang van de populatie en de schade die hieruit voortvloeit. De provincies zijn verantwoordelijk voor het ganzenbeheer. Zij hebben bevoegdheden en krijgen als de decentralisatie is doorgevoerd budget om ganzenbeheer adequaat uit te voeren.</p>	
5. Flora en fauna en reguliere agrarische werkzaamheden	<p>K: 'Nee-tenzij' principe uit Flora- en faunawet ten aanzien van verstoren van fauna wijzigen in een 'ja-tenzij' voor reguliere agrarische werkzaamheden. Introduceer een zorgplicht in plaats van een gedragscode voor reguliere agrarische werkzaamheden</p>	

	<p>O: a) In het wetsvoorstel natuurbescherming zijn verstoringen alleen verboden voor zover dat op grond van de Europese regelgeving verplicht is. Het huidige verbod op verstoren geldt dus niet meer voor soorten die niet onder de bescherming van de Europese regelgeving vallen. Tevens geldt het verbod op het verstoren van vogels niet als er geen sprake is van een wezenlijke invloed op de staat van instandhouding van de betrokken vogelsoort. Als een agrariër de nodige voorzorgsmaatregelen treft, zal van overtreding van het verbod op verstoring door het uitvoeren van reguliere agrarische werkzaamheden zoals het maaien niet snel sprake meer zijn.</p> <p>b) Voor soorten waar dat op grond van de Europese regelgeving verplicht is, blijft onder het wetsvoorstel natuurbescherming een verbodenstelsel met mogelijkheid tot ontheffing bestaan. Voor andere bedreigde diersoorten geldt een verbod op het opzettelijk doden, met mogelijkheid tot ontheffing. Voor het opzettelijk vangen en vernietigen van rust- en verblijfplaatsen van deze diersoorten en het plukken van bedreigde plantensoorten geldt de zorgplicht in combinatie met een meldingsplicht. In deze gevallen kan niet worden volstaan met enkel een zorgplicht. Het blijft binnen het systeem van verboden, ontheffingen en meldingen mogelijk om een vrijstelling te verkrijgen op grond van een gedragscode. Deze gedragscode dient goedgekeurd te worden door de Minister van EL&I.</p>	
6. Boswet	<p>K: Schaf de herplantplicht als gevolg van de Boswet af als houtopstanden in natuurgebieden worden gekapt om in dat natuurgebied een ander natuurdoeltype te realiseren.</p> <p>O: Dat er meer ruimte moet komen voor uitzonderingen op de herplantplicht in gevallen dat velling van bomen juist is aangewezen voor de realisatie van bepaalde natuurdoelen wordt door het kabinet onderschreven en is onderdeel van het wetsvoorstel natuurbescherming.</p>	

5.2 Knelpunten milieu

<p>8. Milieueffectrapportage (MER) en Natura 2000</p>	<p>K: Vaste koppeling met planMER en gebruik lange procedure</p> <p>O: Betreft twee zaken: De vaste koppeling, in geval van een plan, tussen passende beoordeling (PB) en planMER. Dit is Europeesrechtelijk verplicht en daarmee niet aanpasbaar. Met het wetsvoorstel natuurbescherming ontstaat echter wel meer flexibiliteit in de procedure, omdat hierin – anders dan in de huidige Natuurbeschermingswet - geen sprake meer is van de bepaling dat de passende beoordeling verplicht deel uitmaakt van de ter zake van die plannen voorgeschreven milieueffectenrapportage.</p> <p>Het tweede knelpunt is het gebruik van de uitgebreide MER procedure. Deze is verplicht indien voor een activiteit naast een milieuvergunning (nu omgevingsvergunning) tevens een PB noodzakelijk is. De oplossing hiervoor ligt in het gereedkomen van de PAS (programmatische aanpak stikstof). Hierdoor vervalt voor een groot deel de Nb-vergunningplicht. Als deze vergunning en PB niet meer nodig zijn, mogen gemeenten dus vaker de beperkte MER procedure hanteren.</p>	
<p>9. Beoordelingsplicht milieueffectrapportage</p>	<p>K: Leveren vrijwel zelfde gegevens voor milieuvergunning en MER beoordeling, termijnen procedure</p> <p>O: De mogelijkheid van integratie van de MER beoordelingsplicht in de moederprocedure is onderzocht. De idee van integratie is dat er geen aparte procedure voor de MER beoordeling meer nodig is, en er dus ook niet twee maal gegevens nodig zijn. Aangezien de Wet milieubeheer zal opgaan in de nieuwe Omgevingswet, zal een eventuele wetswijziging daar zijn beslag krijgen. Dat zijn overigens geen extra kosten, want de gegevens voor de MER beoordeling zijn ook nodig voor de omgevingsvergunning. Belangrijkste winst zit in de tijdwinst.</p>	
<p>11. Asbest verwijderen</p>	<p>K: Verplicht inventarisatierapport voor asbestverwijding daken schuren</p> <p>O: Afgesproken is dat LTO afspraken gaat maken voor een veldbezoek met I&M, VROM-inspectie, LTO, EL&I en</p>	

	inspectiebureau om vereenvoudiging van de regels te bezien. Bekijken mogelijkheden typekeuring voor bepaalde schuren en betere specifieke communicatie rond de handelswijze met asbest (vergelijkbaar met afspraken woningbouwverenigingen). Bovendien wordt gewerkt aan een Green Deal met LTO en provincies voor vervanging van asbestdaken, gekoppeld aan het installeren van zonnepanelen.	
12. Olietanks	<p>K: Certificering, sanering en harmonisering regels in Activiteitenbesluit</p> <p>O: Verlengen overgangstermijn in Activiteitenbesluit met terugwerkende kracht tot 1 januari 2015. Daarmee gelijkgesteld met andere sectoren.</p> <p>LTO is uitgenodigd deel te nemen aan de Programmaraad PGS, de themacommissie die gaat over PGS-30 en het College van deskundigen bij KIWA die de BRL vaststelt om meer invloed te kunnen uitoefenen op de normstelling bij kleine tanks.</p> <p>Daarnaast wordt LTO betrokken bij platform open normalisatie om, samen met MKB-Nederland, in algemene zin meer invloed te kunnen uitoefenen op NEN-normen.</p>	
13. Opslag gewasbeschermingsmiddelen	<p>K: Bepaalde voorraad (400 kg) onder zorgplicht, uitbreiden naar 1.500 kg in Activiteitenbesluit.</p> <p>O: PGS 15 geeft aan dat het voorhanden hebben van een werkvoorraad mogelijk is. Hiervoor is geen hoeveelheid vastgelegd. Bepalend is de vraag wat als werkvoorraad geldt in relatie tot de bedrijfsomvang.</p> <p>LTO is uitgenodigd deel te nemen aan de Programmaraad PGS en de themacommissie die gaat over PGS-15 om meer invloed te kunnen uitoefenen op de normstelling bij opslag gewasbeschermingsmiddelen. Daarnaast wordt LTO uitgenodigd bij platform open normalisatie om, samen met het al aanwezige MKB-Nederland en VNO-NCW, in algemene zin meer invloed te kunnen uitoefenen op de totstandkoming van de NEN-normen en de samenstelling van de betrokken norm- en beleidscommissies.</p>	
14. Mestopslag	<p>K: Grensbepaling Activiteitenbesluit voor mestopslag van 2.500 m³, uitbreiden naar 5.000 m³</p> <p>O: Valt in lopende proces wijziging Activiteitenbesluit m.b.t. agrarische activiteiten.</p>	

	Voor een oprekking van de grens onder algemene regels is het nodig dat er algemene voorschriften aan kunnen worden verbonden die in het overgrote deel van de gevallen afdoende zijn. LTO doet een voorstel hiervoor. I&M heeft overleg met LTO hierover. Aanpassing kan mogelijk worden opgenomen in een volgende wijziging van het Activiteitenbesluit.	
15. Voeropslag	K: Uitstel verplichting Activiteitenbesluit om percolaat op te vangen	
	O: Valt in lopende proces wijziging Activiteitenbesluit m.b.t. agrarische activiteiten. Tot 2027 geen voorschriften. Per 2027 alleen verplichting bij minder dan 40% droge stof.	
16. Kleine kassen	K: Problemen kassen kleiner dan 2.500 m2 t.a.v. lozingen Activiteitenbesluit	
	O: Valt in lopende proces wijziging Activiteitenbesluit m.b.t. agrarische bedrijven. Verplichting tot hemelwaterbassin, recirculatie en emissienorm zijn geschrapt. Slechts de algemene zorgplicht resteert.	
17. Emissienormen en dierenwelzijn	K: Hogere emissienorm voor welzijnsvriendelijke bedrijfsvoering	
	O: In zijn algemeenheid kan er een spanningsveld bestaan tussen emissienormen en welzijnseisen. Met huidige stalsystemen is het mogelijk welzijnsvriendelijke huisvesting binnen de normen te realiseren. Welzijnsvriendelijke systemen voor te beweiden rundvee zijn nog in ontwikkeling. Bij het vaststellen van de emissienormen hiervoor wordt naar een compromis gezocht tussen milieu en welzijnsvriendelijke bedrijfsvoering. Duidelijkheid in 2013.	
18 Fijnstofregeling	K: Mogelijke invoering emissie-eisen fijn stof uit stallen	
	O: Beleidsdiscussie loopt. LTO wordt hierbij nauw betrokken. Een goede overgangstermijn is belangrijk. Duidelijkheid in 2013.	

5.3 Knelpunten mest

<p>20. Emissiearme aanwendingsvoorschriften mestproducten</p>	<p>K: Sta voor verschillende producten uit dierlijke mest (zoals mestkorrels na mestverwerking, champost, droge pluimveemest en dunne fractie na mestverwerking) alternatieve emissiearme aanwendtechnieken toe.</p>	
	<p>O: De Commissie van Deskundigen Meststoffen (CDM) is in april 2011 verzocht een protocol gebruiksvoorschriften op te stellen over de emissie-eisen die gesteld moeten worden aan nieuwe mestsoorten. Met dit instrument zal een beeld kunnen worden gekregen van het milieueffect van wat wordt gevraagd. Op basis daarvan kan een besluit worden genomen over eventuele aanpassing van de voorschriften.</p>	
<p>21. Mestverwerking</p>	<p>K: Bepaalde fractie uit SMG (verwerkte kalvergier) is wel verpompbaar maar heeft eigenschappen vaste mest (bv. gunstige verhouding N-org – N-min t.b.v. najaarsaanwending). Dus zou jaarrond (op klei) uitgereden moeten kunnen worden. Verpompbare mest mag niet jaarrond worden uitgereden.</p>	
	<p>O: Aan de CDM is gevraagd – met gebruikmaking van het in knelpunt 20 bedoelde protocol – ook inzicht te geven in het milieueffect van jaarrond aanwending van bewerkte kalvergier.</p>	
<p>22a. Regionale mestafzet</p>	<p>K: Geef producenten van vaste mest de mogelijkheid om binnen een straal van 25 km deze vaste mest bij ontvangers af te zetten zonder verplicht wegen/bemonsteren/AGR-GPS.</p>	
	<p>O: In 2010 heeft toenmalig minister Verburg aan LTO laten weten bij wijze van proef een beperkte groep melkveehouders vrijstelling hiervoor te willen geven, op basis van een door LTO aan te leveren lijst. LTO heeft deze lijst niet aangeleverd. In het kader van de visie op het mestbeleid die in september aan de Kamer is gestuurd, zal bekeken worden of naast of in plaats van een dergelijke proef een generieke oplossing ontwikkeld kan worden voor bepaalde typen vaste mest. Daarbij is beheersen van de fraudedruk op de mestmarkt van groot belang.</p>	

22b. Regionale mestafzet	K: Geef producenten van drijfmest de mogelijkheid om binnen een straal van 15 km de drijfmest naar ontvangers af te zetten zonder verplicht wegen/bemonsteren/AGR-GPS.	
	O: Het risico dat bij versoepelingen op het gebied van transport van drijfmest deze mest op de verkeerde plek terecht komt is te groot om deze wens te honoreren.	
22c. Regionale mestafzet	K: Pas de voorwaarden voor het boer-boer transport aan. Verruim daarom de randvoorwaarde voor plaatsing op eigen grond van 85 naar 75%.	
	O: Plaatsing op eigen grond wordt stapsgewijs verminderd van 85% naar 75%. Deze fasering sluit aan bij de geleidelijke verlaging van de gebruiksnormen en is wenselijk om verlaging van het fosfaatgehalte van mest via het voerspoor te stimuleren.	
23. Vanggewas na maïs	K: Ontsla bij korrelmaïs ondernemers van de verplichting een vanggewas in te zaaien. Ontsla bij grondontsmetting na maïsteelt ten behoeve van bollenteelt de ondernemers van de verplichting een vanggewas in te zaaien.	
	O: De verplichting tot het inzaaien van een vanggewas na maïs is door de Europese Commissie als voorwaarde gesteld bij derogatie. Dus kan dit punt pas worden meegenomen worden in de voorbereiding van het volgende Actieprogramma.	
24. Scheuren grasland	K: Sta van 2011 tot en met 2013 toe dat ook in de periode van 15 september tot 1 november grasland kan worden gescheurd.	
	O: In de brief aan de Tweede Kamer van 25 april jl. is er op gewezen dat de bepalingen voor het vernietigen van grasland een voorwaarde zijn die de Europese Commissie heeft verbonden aan de verleende derogatie. In het licht daarvan acht is het niet passend eenzijdig tot wijziging van de voorschriften te besluiten. Wel zullen de onderzoeksresultaten aan de Commissie worden voorgelegd met het verzoek of zij er op basis daarvan mee kan instemmen dat de datum reeds dit jaar wordt aangepast.	
25. Stuifbestrijding	K: Sta onder stringente voorwaarden het gebruik van rundveedrijfmest toe als antistuiwdek.	
	O: Een reactie op dit verzoek is gegeven in een brief van 25 mei 2011. aan de Tweede	

	<p>Kamer (28385 nr. 206). Zoals in deze brief is geschetst, is een reguliere vrijstelling uitgesloten. In 2011 is een tijdelijke ontheffing verleend voor percelen in het Veenkoloniale bouwplan als gevolg van extreme weersomstandigheden. In het kader van het vijfde actieprogramma zullen de voor- en nadelen opnieuw worden beoordeeld langs lijnen van effectiviteit, milieunadeel en proportionaliteit en daarin zullen ook de uitkomsten van het onderzoek naar alternatieven worden betrokken. Dit standpunt keert ook terug in mijn brief van 27 maart 2012 aan de Tweede Kamer over stuifbestrijding op Texel.</p>	
26. Aaltjesbestrijding	<p>K: Benoem de stikstof gebruiksnormen voor de teelt van Tagetes, Bladramenas en Raketblad.</p> <p>O: Bij de invoering van het gebruiksnormenstelsel in 2005 is met het bedrijfsleven afgesproken dat aanpassing van een gebruiksnorm mogelijk is indien er aanleiding is het bemestingsadvies voor dat gewas aan te passen. Het bedrijfsleven dient daarvoor – overeenkomstig een met de organisaties afgesproken protocol – aan de Commissie van Deskundigen Meststoffenwet (CDM) gegevens aan te leveren.</p> <p>Voor Bladramenas en Tagetes bestaat een gebruiksnorm, zij het voor de teelt als groenbemester. Of er aanleiding is een aparte norm voor de teelt van deze gewassen als hoofdteelt vast te stellen, kan pas beoordeeld worden op basis van een CDM-advies. Een dergelijk advies is door het bedrijfsleven nog niet gevraagd. Voor Raketblad kan gebruik worden gemaakt van de norm voor 'overige akkerbouwgewassen'.</p>	
27. Winterkoolzaad als groenbemester	<p>K: Winterkoolzaad toestaan als aansluitende teelt op bouwland</p> <p>O: Het gevraagde wordt toegestaan. Zal tijdig vóór augustus 2012 worden gerealiseerd.</p>	

5.4 Knelpunten dierwelzijn en diergezondheid

19. Huisvestingseisen rundvee	<p>K: Eisen voor dierwelzijn en gezondheid kunnen door de sector zelf worden geborgd in kwaliteitssystemen.</p> <p>O: LTO, NZO en EL&I zijn een gezamenlijk proces gestart waarin het uitgangspunt is dat gekomen moet worden tot doelvoorschriften in plaats van middelvoorschriften. In goed overleg zijn de partijen bezig een gezamenlijk onderzoek te starten naar de mogelijkheden en belemmeringen om welzijnsvereisten te kunnen meten aan het dier.</p>	
33. Koudmerken rundvee	<p>K: Schrap het verbod op het koudmerken van rundvee uit het Ingrepbesluit.</p> <p>O: Er is een ontheffing tot 1 juni 2013. Het voornemen is, in samenhang met de Wet dieren, deze ontheffing met twee jaar te verlengen. Koudmerken is op zich geen verboden ingreep. Het verbod geldt de maximering tot twee ingrepen ter identificatie van een dier. Momenteel wordt gewerkt aan een herziening van de EU regelgeving op het gebied van identificatie en registratie van runderen, waardoor mogelijk met één ingreep kan worden voldaan aan het EU vereiste van identificatie. Aldus zou ruimte kunnen ontstaan voor een tweede ingreep.</p>	
34. Wasplaats schapen	<p>K: Schrap de verplichting tot het hebben van een wasplaats voor schapenhouderijen die slechts in- en uitscharen.</p> <p>O: Het voorstel van LTO wordt meegenomen in de ambtelijke projectgroep Herziening Preventie Regeling. Doel van deze projectgroep is te komen tot eventuele versoepelingen van de Preventieregeling. In de zomer van 2012 wordt meer duidelijkheid verwacht. Bij dit overleg is de sector inclusief LTO betrokken.</p>	

5.5 Overige knelpunten

7. Archeologie	<p>K: Forse gebieden hoge verwachtingswaarde, principe verstoorder betaalt en aanlegvergunning bij normaal gebruik</p> <p>O: 1. OCW/RCE maakt een nieuwe archeologische kenniskaart waardoor beter rekening gehouden kan worden met de belangen van de archeologie door gemeenten en die van de verstoorder;</p> <p>2. OCW ondersteunt door middel van een financiële bijdrage een pilot van LTO-Nederland waarin onderzocht wordt of landbouwgronden die zeer verstoord zijn, uitgezonderd kunnen worden van archeologisch onderzoek.</p> <p>3. Het principe verstoorder betaalt functioneert goed. De Raad voor Cultuur stelt in haar advies op de evaluatie dat de financiële problemen die kleine veroorzakers ondervinden vooral worden veroorzaakt door gemeentelijk beleid ten aanzien van de archeologische monumentenzorg. Zo is het de keuzevrijheid van gemeenten om al of niet besluiten bepaalde groepen kleine verstoorder te ontzien of financieel te compenseren. Gemeenten bepalen in hun archeologiebeleid zelf hoe ze met verwachte of bewezen archeologische waarden om willen gaan. De wet schrijft voor dat er rekening gehouden moet worden met de archeologische waarde in het bestemmingsplan. Dit is op verschillende manieren in te vullen. Advies van de Raad voor Cultuur is gemeenten te stimuleren de beleidsruimte die zij hebben ten aanzien van archeologie in de ruimtelijke ordening beter te benutten.</p> <p>4. OCW start het project "Archeologie voor gemeenten" waarmee gemeenten bewuster worden gemaakt van de mogelijkheden die zij hebben in de afwegingen in het archeologisch proces, zoals vrijstellingen of formulering normaal gebruik.</p>	
10. Grondexploitatieplan	<p>K: Laat de verplichting los om bij bedrijfsuitbreiding in het buitengebied waar alleen ambtelijke kosten worden gemaakt,</p>	

	<p>een grondexploitatieplan op te stellen.</p> <p>O: Is door het ministerie van I&M opgelost. Gemeenten kunnen afzien van een exploitatieplan als er alleen plankosten te verhalen zijn. Voorts is er ook nog een andere versoepeling in verband met agrarische percelen opgenomen. De gemeente kan eveneens afzien van een exploitatieplan als de fysieke kosten uitsluitend betrekking hebben op een aansluiting op de openbare weg of de aansluiting op de riolering of andere nutsvoorzieningen.</p>	
28. Mededinging	<p>K: Duurzaamheid is onvoldoende zichtbaar in de (consumenten)prijs, waardoor de primaire sector geen eerlijke prijs krijgt. Dit kan veranderen door binnen het mededingingsrecht 'niet-economische belangen' mee te laten wegen.</p> <p>O: EL&I deelt de formulering van bovenstaand knelpunt niet.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De staatssecretaris heeft de Tweede Kamer op 22 november 2011 geschreven dat het mededingingsrecht voldoende ruimte biedt voor samenwerking tussen ondernemingen ter bevordering van duurzaamheid, maar dat het mogelijk voor ondernemers niet altijd duidelijk is waar de grenzen van het mededingingsrecht liggen. Voor verruiming van de mededingingsregels ziet de staatssecretaris dan ook geen aanleiding. • In deze brief wordt er ook op gewezen dat de NMa al het nodige doet om de uitleg van het mededingingsrecht te veruidelijken, onder andere door beleidsregels, richtsnoeren en informele zienswijzen. Verder is zij bereid in informele gesprekken met betrokkenen handvatten te geven voor de beoordeling van een aantal duurzaamheidsinitiatieven, die voor innovatieve ondernemingen van groot belang zijn, maar waarvan de toelaatbaarheid niet duidelijk is. • De staatssecretaris heeft tijdens de begrotingsbehandeling aan de Tweede Kamer twee rapportages toegezegd: <ol style="list-style-type: none"> 1. een rapportage met de uitkomsten van de informele gesprekken van de NMa met betrokkenen over de ruimte in 	

	<p>het mededingingsrecht voor duurzaamheidsinitiatieven,</p> <p>2. een rapportage met een toets van de heer Van Doorn over de vraag wat van uit mededingingsoogpunt belemmeringen zijn voor het realiseren van het duurzaamheidsdoel 2020.</p>	
29. Positieve lijst covergisting	<p>K: Vereenvoudiging toelating restproducten</p> <p>O: De lijst is onlangs aangevuld met een aantal stoffen en er zullen er nog meer aan worden toegevoegd. Naast de huidige positieve lijst wordt een alternatieve systematiek ontwikkeld waarbij het bedrijfsleven verantwoordelijk is voor de beoordeling of sprake is van milieukundig verantwoorde stoffen, waarna die – onder voorwaarden- in de covergister worden gebruikt. Met deze alternatieve systematiek komen meer stoffen beschikbaar en wordt tegemoet gekomen aan de knelpunten betreffende de positieve lijst.</p>	
30. Waterschapslasten	<p>K: Huidige koppeling agrarische grond aan grond met infrastructuur</p> <p>O: Dit traject is stil komen te liggen met de val van het kabinet. Intentie was door een beperkte wetwijziging per 1/1/2013 een oplossing te hebben voor de problemen. Daarmee zou dit knelpunt zijn opgelost.</p>	
31. Gegevensuitwisseling	<p>K: Maak de gegevens van de Dienst Regelingen toegankelijk voor SKAL ten behoeve van bedrijfscontroles.</p> <p>O: De mogelijkheid wordt gecreëerd om deze gegevens door te leveren aan SKAL. De pilot bij DR over de uitwisselbaarheid en bruikbaarheid is in afrondingsfase. Invoering uiterlijk op 1/1/2013.</p>	
32. Toelating gewasbeschermingsmiddelen	<p>K: Toets op de kaderrichtlijn water in de toelatingsprocedure voor gewasbeschermingsmiddelen</p> <p>O: Preregistratietoets is vervallen</p>	
35. Huifkartochten	<p>K: Grote verschillen tussen gemeenten bij verlening ontheffingen</p> <p>O: Geen verdere actie nodig op dit moment.</p>	
36. Administratieve verplichtingen buitenlandse stagiaires	<p>K: Complexe regelgeving. Verschillen tussen belastingkantoren</p> <p>O: De Belastingdienst is geen aanspreekpunt voor coördinatie tussen overheidsdiensten bij buitenlandse stagiaires van buiten de EU. Ook is het niet mogelijk om agrarische ondernemers, die</p>	

	een hogere vergoeding geven dan de standaard stagevergoeding, vrij te stellen van de belastingplicht. Wel staat de Belastingdienst open voor een gesprek met LTO of de Stichting Uitwisseling om te kijken naar de verschillen tussen de belastingkantoren.	
--	---	--

6 BETROKKENEN

Bram Bierens	onafhankelijk voorzitter	
Gerard Goudsmits	projectleider	Ministerie van EL&I
Peter Bont	research / coördinatie	Bont Consult, Leiden
Cathrin Paqué	lid projectteam	Ministerie van I&M
Klaas Johan Osinga	lid projectteam	LTO Nederland
Ton Hokken	lid projectteam	LTO Nederland
Jos van Beugelsdijk	LTO Nederland	
Peter Bokelaar	Ministerie van I&M	
Karel van Bommel	Ministerie van EL&I	
Rianne Dobbelsesteen	Ministerie van I&M	
Jaap van Driel	Ministerie van EL&I	
Pascale van Duijse	Ministerie van I&M	
Vevita Eichberger	Ministerie van OCW	
Marco Erkens	Ministerie van I&M	
Dunia de Graaf	Ministerie van EL&I	
Ingeborg de Groot	SKAL	
Gerard van der Grind	LTO Nederland	
Marcel Griffioen	Ministerie van EL&I	
Rudolf Haije	Ministerie van EL&I	
Mark Heijmans	LTO Nederland	
Peter Henkens	Ministerie van I&M	
Harry Kager	LTO Nederland	
Gerbrand van 't Klooster	LTO Nederland	
Gert Kok	Ministerie van Financiën	
Dennis de Kok	Ministerie van EL&I	
Jan Willem Kooistra	Ministerie van EL&I	
Ton van Korven	LTO Nederland	
Marjolein de Kreij	LTO Nederland	
Herman Litjens	LTO Nederland	
Eric Mulleneers	Ministerie van EL&I	
Tineke Roorda	Ministerie van EL&I	
Hendrik van Sandick	Ministerie van I&M	
Piet Soons	Ministerie van EL&I	
Wiebren van Stralen	LTO Nederland	
John Tobben	LTO Nederland	
Mathijs Tollerton	Ministerie van EL&I	
Henk van der Velde	Ministerie van EL&I	
Roel Visser	LTO Nederland	
Frank Vreedenburg	Ministerie van EL&I	
Taeke Wahle	LTO Nederland	
Jaap van Wenum	LTO Nederland	

Deze rapportage is een uitgave van:

Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie,
Directoraat-Generaal Bedrijfsleven & Innovatie,
Directie Ondernemerschap.

's-Gravenhage, 12 juni 2012